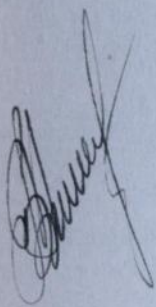

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЛАЗНЯ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

**ВІДНОСИНИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.01.01. - Політична економія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ - 1997

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі політичної економії обліково-економічних факультетів Київського державного економічного університету.

Науковий консультант	- доктор економічних наук, професор
Савчук Володимир Сафронівич
Офіційні опоненти	- доктор економічних наук, професор
Рибалкін Володимир Олександрович

- доктор економічних наук, професор
Ворона Валерій Михайлович

- доктор економічних наук, професор,
академік НАН України
Онищенко Олексій Мусійович |
| Провідна організація | - Національний університет ім. Тараса
Шевченка. |

Захист відбудеться "4" квітня 1997 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 01.53.01 у Київському державному економічному університеті за адресою:

252057, м. Київ-57, проспект Перемоги, 54/1, аудиторія 317.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського державного економічного університету.

Автореферат розісланий "4" березня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Фукс А.Е.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми дослідження. Проблема відносин власності, яка є фундаментальною категорією політичної економії, належить до завжди актуальних, невичерпних, неперехідних суспільних проблем, а тому знаходилась, знаходиться і буде знаходитись в центрі уваги теоретиків і практиків на різних етапах розвитку людства і кожної країни зокрема. Адже саме міра оптимізації, досконалості цих відносин визначає як рівень добробуту людини, так і ступінь розвитку соціально-економічного потенціалу держав на макро- і мікрорівнях, а також їх місце в світовій економіці.

Незважаючи на наявність ґрунтового класичного теоретичного надбання світової економічної думки щодо відносин власності та активне і досить плідне їх дослідження сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими, в цій проблемі залишається багато невирішених аспектів, насамперед тому, що відносини власності не є сталими, а являють собою соціальний організм, який постійно змінюється. Серед невирішених, а також недостатньо опрацьованих економічною наукою є комплекс питань, пов'язаних с функціонуванням відносин власності в умовах зміни соціально-економічного устрою та принципів господарювання.

Саме така трансформація відбувається на сучасному етапі розвитку України, в межах якого адміністративно-розподільча економіка має перетворитися в соціально орієнтовану ринкову. Але реформується вона, в тому числі і відносини власності, без виваженої науково-практичної концепції та ґрунтованих заходів щодо здійснення названого процесу. Ця обставина є не останньою серед тих, що обумовили сьогоднішню економічну ситуацію, зокрема - тенденцію тотального спаду виробництва і зниження життєвого рівня населення країни.

Пошук шляхів виходу з глибокої економічної кризи, стабілізації і подальшого розвитку економіки держави за рахунок підвищення результативності здійснюваних реформ, насамперед реформування відносин власності, повинен мати своїм підґрунтям цілісну концепцію загальної теорії відносин власності стосовно специфіки перехідної економіки з орієнтацією як на найближчу, так і на більш віддалену перспективу. В цьому зв'язку особливого значення набуває, по-перше, теоретичне усвідомлення економічного змісту, форм та методів реалізації відносин власності, яке все ще не має однозначного трактування і тому обумовлює необхідність подальшого опрацювання концепції власності. По-друге, вкрай недостатньо розроблені теоретичні питання структури відносин власності, їх суті, форм і методів реалізації стосовно конкретних умов сучасного стану економіки, має місце також змішування і тому помилкова інтерпретація економічного та юридичного змісту багатьох понять власності, що негативно відбивається на якості законодавчих актів щодо реформування відносин власності. Не знайшли необхідного відображення в наукових працях важливі аспекти особливостей та розвитку процесу реалізації різних форм власності. Зокрема, до цього часу не визначено понять сутності кооперативної власності та змісту процесу її економічної реалізації, які б не дублювали одне одне, а логічно розкривали категорію "кооперативна власність".

Відсутнє єдине трактування змісту понять роздержавлення і приватизації, монополізації і реструктуризації економіки, а звідси - не точно характеризуються їх організаційні форми, не цілком об'єктивно визначається роль та місце даних процесів в практиці реформування відносин власності. Цей недолік також стосується системи інвестицій та фінансового ринку, які є невід'ємними складовими відтворення і економічними формами реалізації відносин власності. Недостатньо відпрацьовані механізм і інструменти їх регулювання державою в перехідному періоді щодо монополізації економіки, фіскальної та антиінфляційної політики як складових

елементів економічного змісту відносин власності. Окреслене коло проблем і обумовило вибір теми дисертаційної роботи, актуальної як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Ступінь розробки проблеми. Наукові розробки суті і змісту відносин власності, процесу її реалізації, форм функціонування, крім висвітлення в творах класиків і авторів фундаментальних досліджень Дж. Кейнса, П. Лафарга, К. Маркса, Дж. Міля, Т. Мора, Р. Оуена, Д. Рікардо, П. Прудона, К. Сен-Сімона, А. Сміта, знайшли відображення в працях відомих вітчизняних дослідників проблеми початку ХХ ст. - С. Аваліані, М. Балабанова, С. Бородаєвського, М. Бухаріна, Д. Ілімського-Кутузова, В. Німчинова, А. Ніколаєва, К. Пажитнова, М. Попова, В. Тотоміанца, М. Туган-Барановського, О. Чаянова. Сучасні тенденції розвитку відносин власності в суспільстві розглянуті в працях визнаних українських та російських вчених: Л. Абалкіна, Ю. Бажала, А. Бойка, В. Ворони, В. В'юницького, А. Гальчинського, В. Ємченка, М. Колесова, В. Корнієнка, В. Кузнєцова, В. Логвиненка, І. Лукінова, А. Мамалія, С. Мочерного, В. Нестеренка, О. Ожерельєва, О. Онищенко, Ю. Пахомова, А. Покритана, В. Рибалкіна, К. Хубієва, В. Черковця, В. Черняка, Й. Чічинського, А. Чухна, В. Шкредова, В. Юрчишина, та ін. Відомими є праці зарубіжних дослідників - Р. Барра, Т. Веблена, У. Джевонса, Ш. Жида, Дж. Локка, Дж. Тобіна та ін.

Практичні аспекти вирішення досліджуваної проблеми ґрунтувались на теорії ринкового господарства, висвітленої в працях К. Боуві, Дж. Гелбрейта, В. Гельбраса, Х. Джона, Д. Денієлса, Л. Ерхарда, С. Кодінова, Б. Койлі, Я. Корнаї, В. Леонтьєва, Г. Марковича, А. Маршалла, М. Мексона, Н. Менкью, А. Пигу, Т. Райса, Д. Речмена, Дж. Робінсона, В. Ростю, Лі Сіншаня, П. Самуельсона, Д. Тілла, І. Шумпетера та ін.

Високо оцінюючи теоретичні надбання та внесок цих вчених в розвиток теорії відносин власності, необхідно зазначити, що в їх працях все ще недостатньо опрацьована цілісна концепція власності, відсутнє теоретико-методологічне обґрунтування цілої низки факторів, які зумовлюють особливості та розвиток процесу реалізації різних форм власності в перехідній економіці. Малодослідженими є такі ланки трансформації відносин власності, як демонополізація, роздержавлення, приватизація, реструктуризація економіки, методи, етапи та масштаби їх здійснення.

Дисертант не ставив за мету дати вичерпне наукове визначення вічної проблеми власності, розв'язати усі питання стосовно неї, а намагався обґрунтувати в методологічному, теоретичному і прикладному аспектах власну концепцію змісту реалізації відносин власності як певної цілісності в умовах формування ринкової економіки, що й зумовило мету та завдання дослідження.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є методологічне, теоретичне, методичне і практичне обґрунтування результативного процесу реалізації відносин власності в умовах формування ринкової економіки в Україні, визначення ролі власності в системі елементів і факторів, що активізують виробничу діяльність з метою підвищення ефективності господарювання і піднесення рівня добробуту населення.

Відповідно до означеної мети в дисертації поставлені і вирішувались наступні наукові завдання:

- розробити авторську концепцію власності як економічної категорії;
- визначити суть, зміст, форми і методи реалізації власності та охарактеризувати розвиток цього процесу в умовах формування ринкової економіки;
- здійснити категоріальний аналіз відносин приватної, державної і кооперативної власності на рівні їх суті, виявити взаємозв'язок і відмінності відносин їх економічної реалізації;

- виявити діалектику взаємозв'язку різних видів власності, конкретні форми, методи та особливості їх реалізації;

- обґрунтувати концептуальні теоретичні основи та практичні заходи щодо результативного реформування відносин власності на макрорівні - демонополізації, роздержавлення та приватизації;

- дослідити механізм впливу на реформування економіки інвестицій і фондового ринку, оцінити їх дієвість як елементів відтворення і економічних форм реалізації власності;

- окреслити функції і роль держави щодо процесу трансформації відносин власності в Україні з метою їх оптимізації і об'єктивізації;

- на основі отриманих результатів дослідження підготувати рекомендації, пропозиції і методики щодо впровадження комплексу заходів по упорядкуванню і систематизації відносин власності на макро- та мікрорівнях;

- розробити та впровадити конкретні моделі (схеми) реструктуризації окремих галузей економіки України і оптимального використання потенціалу власності на рівні підприємств (організацій), обґрунтувати доцільність та оптимальні форми інтеграції її відносин в промислово-фінансових структурах.

Предмет та об'єкт дослідження. Загальним предметом дослідження є відносини власності як єдності їх економічного та юридичного змісту, механізм, форми та методи реалізації власності, сукупність проблем їх реформування в процесі становлення ринкової економіки України

Об'єктом дослідження є теоретичні погляди на сутність власності та реальні відносини економічної реалізації приватної, державної і кооперативної власності в перехідний період в окремих галузях економіки країни.

Методологія та методика дослідження. Методологічною, теоретичною та методичною основою дисертаційної роботи є методи загальної теорії наукового пізнання, в тому числі: діалектичний метод, методи системного економічного аналізу, методи сходження від конкретного до системного і від абстрактного до конкретного, метод єдності історичного і логічного, методи макро- і мікроаналізу, метод моделювання; фундаментальні положення економічної теорії щодо категорій "власність" та "ринок"; праці відомих сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених. У розв'язанні окремих питань дослідження використовувались методи: індуктивний, експертних оцінок, програмно-цільового підходу, аналогій, монографічний, графічний та ін.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну основу дослідження склали аконодавчі акти України, рішення вищих державних органів, аналітичні і статистичні матеріали Кабінету Міністрів України та міністерств: Мінекономіки, Мінфінансів, Мінмашпрому, Мінсільгосппроду, Міненергетики, Мінстатистики; наукові праці; матеріали науково-практичних та методологічних конференцій і семінарів, навчально-методичних та періодичних наукових видань, вітчизняної та зарубіжної монографічної літератури тощо; матеріали конкретних організаційно-господарських структур різних форм власності; державні програми; проекти та розробки науково-дослідних установ та окремих творчих груп по реформуванню та розвитку відносин власності та ін.

В основу роботи покладено результати наукових досліджень автора, проведених в Київському державному економічному університеті, та практичної діяльності (самостійної і в складі творчих груп) по реформуванню відносин власності в різних галузях економіки України, які стали базою наукового пошуку та узагальнень.

Наукова новизна результатів досліджень. В дисертаційній роботі проведено комплексне дослідження проблеми, що дозволило узагальнити існуючі розробки її різних аспектів та одержати наукові результати, які характеризують новизну та особистий внесок автора:

сформульовано авторську концепцію власності, основними елементами якої є визначення суті власності з позицій статичного процесу привласнення (як привласнення, яке вже відбулося), а тому, як приналежності і динаміки - як процесу привласнення;

доведено, що процес привласнення є процесом реалізації власності і через розмежування привласнення, яке здійснилось (статична власність), та процесу привласнення (динаміка власності) розмежовуються поняття суті власності та процесу її реалізації;

поглиблено визначення власності як реальних економічних відносин і процесу привласнення як процесу створення власності, а також обґрунтовано трактування приналежності одночасно як вольового (юридичного) і економічного відношень та змісту відносин володіння, користування і розпорядження як вольових і реальних економічних категорій;

введено в науковий обіг та розкрито зміст понять "фактичного" і "часткового" привласнення, а також "фактичного" і "часткового" відчуження;

розкрито механізм реалізації власності, який трактується як цілісна (системна) економічна форма, що синтезує (інтегрує) різні типи, види і форми власності; зроблено змістовне розмежування понять "метод реалізації власності" і "форма реалізації власності" (з цих позицій в роботі проаналізовані такі форми і методи (засоби) реалізації власності як інвестиції, фондовий ринок, податкова система, страхування, оренда, акції тощо);

розроблено авторську концепцію кооперативної власності як структурного елемента загальної теорії власності і особливої форми приватної власності; обґрунтовано об'єктивну передумову кооперативної власності - капіталістичну форму товарного виробництва; уточнено характеристику основних (сутнісних) рис кооперативної власності; обґрунтовано розмежування понять "кооперація праці" і "кооперативна власність";

з'ясовано місце монополізму в його взаємозв'язку з відносинами власності, конкретизовано визначення з позицій відносин власності таких соціально-економічних явищ як монополія, монополізм, одержавлення, роздержавлення, приватизація;

розкрито зміст та основні принципи демонополізації економіки, обґрунтовано її необхідність для формування конкурентного середовища в Україні як вихідного пункту реформування державної власності;

визначені основні методи державного антимонопольного регулювання економіки і запропоновані напрямки його здійснення на сучасному етапі;

обґрунтовані параметри об'єктивізації державної власності; виявлені особливості економічних функцій держави у перехідному періоді та визначена її роль в трансформації відносин власності;

з'ясовані об'єктивні передумови, принципи, шляхи і форми проведення політики демонополізації, роздержавлення та приватизації в Україні.

Практичне значення дисертації. Результати дослідження є науково-методологічною основою для вирішення ряду проблем оптимізації відносин власності в Україні з метою досягнення їх найвищої результативності в умовах становлення ринкової економіки. Теоретико-прикладні розробки автора можуть використовуватись фахівцями різних рівнів державного управління і форм господарювання при координації та безпосередньому здійсненні процесу реформування відносин власності в різноманітних сферах і галузях української економіки та активізації господарської діяльності економічних суб'єктів.

Серед цих розробок прикладного характеру виокремимо такі:

- методика реформування відносин власності на рівні підприємств, об'єднань, відомств (орендизація, корпоратизація тощо);

- алгоритм дослідження ефективності впровадження концепції роздержавлення та приватизації підприємств;
- механізм створення мережі реальних власників на макро- та мікрорівнях;
- модель та методичні основи приватизації державних підприємств України;
- методика системи клірингових і бартерних розрахунків на державному і відомчому рівнях при реалізації Україною міжурядових угод по погашенню її зовнішньої заборгованості;
- економічний механізм цільового використання коштів за зовнішньо-економічними контрактами підприємств різних форм власності (для Міністерства фінансів України);
- методичний інструментарій формування та удосконалення організації функціонування Української фондової біржі;
- методика та механізм організації і функціонування управляючої компанії як економічного інструменту активізації діяльності окремих галузей та підприємств в умовах хронічної заборгованості і кризи неплатежів;
- методика оцінки інвестиційних проектів.

Впровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджені в практичну діяльність Міністерства фінансів України, підприємств Мінмашпрому, Мінекономіки, Мінсільгосппроду, Міненергетики України, ДК "Укрспецекспорт", концернів, холдингових, інвестиційних та трастових компаній, інших господарчих та фінансових структур. Це стосується методичних підходів щодо формування цілей, стратегії та механізмів реструктуризації відносин власності на підприємствах, створення оптимальних організаційних структур, здійснення діагностичного аналізу розвитку та оцінки ефективності діяльності підприємств різних форм власності.

Так, за участю автора розроблені і впроваджені: методика оцінки вартості товарів при організації системи клірингових і бартерних розрахунків по погашенню зовнішньої заборгованості України (Додатки № 3,4 до Міждержавних Угод "Про основні принципи торгово-економічного співробітництва між Урядом України та РФ на 1995 р. та 1996 р."); механізм цільового використання коштів при реалізації зовнішньо-економічних контрактів (Мінфін, Мінмашпром, Мінекономіки, ДК "Укрспецекспорт"); методичний інструментарій формування та удосконалення організації функціонування Української фондової біржі (1992-1993 рр.); методика і механізм акціонування та організації функціонування управляючої компанії як економічного інструменту активізації діяльності Міненергетики України (1996 р.) та Харківського державного авіаційного виробничого підприємства (Наказ №17-32, 1996 р.); методика оцінки інвестиційних проектів (ДК "Держінвест", ДТ "Паритет", ІК "Енпром", Українська фінансово-іноваційна компанія); концепція приватизації державних підприємств Мінсільгосппроду України (Наказ № 117/Л, 1992 р.); методичне забезпечення акціонування підприємств переробної промисловості (АПК "Рось"), організаційно-економічне обґрунтування і практичне забезпечення трансформації агропромислового комбінату в агропромисловий концерн ("Рось" Київська обл.); механізм об'єктивізації власності державних промислових підприємств (підприємства Міноборони та Мінмашпрому України, з-д "Радар", Київська нота фабрика тощо). Універсальність окремих названих розробок автора обумовлює можливість їх застосування на підприємствах різних галузей економіки.

Результати досліджень теоретичного і прикладного характеру використані при розробці та читанні курсів лекцій "Роздержавлення та приватизація", "Акціонерні відносини як форма реалізації власності", "Економічна реалізація кооперативної власності", "Мікроекономіка", "Макроекономіка", "Економічна теорія" в Київському державному торговельно-економічному університеті, Національному аграрному університеті; проведенні науково-практичних регіональних семінарів товариства "Знання" з питань реформування відносин власності (м. Рівне, м. Вінниця, м. Одеса,

м. Харків та ін.). Навчально-методичні розробки автора використовуються в Російській Федерації та Естонії.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки і результати дослідження доповідалися, обговорювалися, апробовані і отримали позитивну оцінку на міжнародних, міжрегіональних та республіканських науково-практичних конференціях, симпозіумах і семінарах, серед них: "Прискорення соціально-економічного розвитку АПК" (м. Київ, 1987 р.); "Територіальна організація та ефективність розвитку АПК" (м. Москва, 1987 р.); "Удосконалення економічного механізму господарювання (м. Одеса, 1988 р.); "Теорія і практика перебудови господарського механізму" (м. Київ, 1990 р.); "Розвиток кооперації та удосконалення господарського механізму в АПК" (м. Москва, 1990 р., доповідь відзначена Грамотою Всесоюзної конференції); "Вклад молодих вчених в дослідження нових типів економічних відносин в АПК" (м. Мінськ, 1990 р.); "Проблеми економіки праці і соціального розвитку села" (м. Київ, 1991 р.); "Приватизація: досвід, проблеми, перспективи" (м. Сімферополь, 1992 р.); "Актуальні проблеми розвитку торгівлі та соціальної інфраструктури в умовах ринкових відносин" (м. Київ, 1993 р.); "Методичні проблеми підготовки фахівців для ринкової економіки за нових умов роботи вищих навчальних закладів України" (м. Київ, 1994 р.); наукових конференціях професорсько-викладацького складу і аспірантів Київського державного торговельно-економічного університету (1990-1995 рр.); "Досвід приватизації в країнах Східної Європи" (Чехія, м. Прага, 1995 р.), "Проблеми розвитку підприємництва" (Англія, м. Лондон, 1997 р.).

Публікація результатів дослідження. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації дисертації викладені автором у двох одноосібних монографіях, двох розділах в колективних монографіях, 4 брошурах, 12 наукових статтях в журналах та збірниках, 12 тезах доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах та ін. Всього опубліковано 32 наукові роботи загальним обсягом авторського тексту 40,5 д.а.

Структура роботи. Структурно дисертація побудована таким чином:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ВЛАСНІСТЬ В СИСТЕМІ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН

- 1.1 Еволюція відносин власності
- 1.2 Власність як економічна категорія
- 1.3 Механізм та форми реалізації власності

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАСНОСТІ

- 2.1. Суть відносин приватної і державної власності
- 2.2. Виникнення, економічний зміст та реалізація кооперативної власності
- 2.3. Діалектика взаємозв'язку форм власності
- 2.4. Особливості реалізації власності в агропромисловому виробництві

РОЗДІЛ 3. СУТЬ, НАПРЯМКИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

- 3.1. Демоніполізація економіки як передумова трансформації відносин власності
- 3.2. Роздержавлення та приватизація: зміст і організаційно-економічні форми
- 3.3. Інтеграція форм власності в промислово-фінансових структурах
- 3.4. Механізм створення мережі реальних власників на макрорівні (енергетичний комплекс)

РОЗДІЛ 4. ФАКТОРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

- 4.1. Інвестиції як фактор відтворення відносин власності
- 4.2. Фондовий ринок - необхідний структурний елемент перерозподілу власності

РОЗДІЛ 5. РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

- 5.1. Система державного регулювання процесу демонополізації
- 5.2. Економічні інструменти реструктуризації відносин власності в країні

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

Результати дослідження викладено на 350 сторінках машинописного тексту, ілюстрованого 32 рисунками та 11 таблицями. Додатки містять 26 рисунків та 11 таблиць. Список використаної літератури складається з 274 найменувань.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В реферованій роботі в політекономічному ракурсі доводиться, що в умовах переходу України до ринкової економіки проблеми відносин власності - "наріжного" елемента економічного розвитку суспільства, - набувають особливої значимості. В цьому зв'язку дисертант, зокрема, вважав за необхідне з методологічно-теоретичних позицій дослідити сутність власності як економічної категорії, еволюцію відносин власності, механізм та форми її реалізації в ретроспективі і на цій основі виробити власні концептуальні підходи до досліджуваних аспектів власності з метою застосування їх при подальшій розробці прикладних питань реформування відносин власності в країні. Результати дослідження зводяться до таких узагальнень.

З'ясовуючи економічний зміст власності, визначаючи її джерела, передумови виникнення та функціонування, автор дійшов висновку, що суть власності, незалежно від її об'єктів (засоби виробництва, робоча сила, предмети споживання тощо) - єдина. Виробництво є джерелом власності, а її основою - праця. Але перш ніж виробляти, необхідно мати умови виробництва, за якими стоять їх власники. Обґрунтовується, що власність існує до початку виробництва. Характер та зміст відносин, що складаються в процесі виробництва, визначаються тією формою власності на основні засоби виробництва, яка панує в суспільстві. Виходячи з того, що власність існує до настання виробничих відносин, робиться висновок, що виробничі (економічні) відносини не є головною ознакою власності, оскільки вони самі вимагають, щоб вже була власність (на засоби виробництва та ін.) і через систему цих відносин відбувався процес її реалізації, тобто власність безпосередньо реалізується в системі виробничих відносин. І цей процес починається з поєднання факторів виробництва, а закінчується привласненням його результатів: одну частину привласнює власник, а іншу - безпосередній виробник (власник та виробник можуть збігатися). При цьому показується, що за умови продажу засобів виробництва та предметів споживання без їх наступного використання, процес реалізації власності також здійснюється, але не передбачає поєднання факторів виробництва.

В дисертації власність визначається як приналежність, тобто економічно обумовлене

і визнане суспільством безпосереднє розпорядження (верховне розпорядження) об'єктивними умовами відтворення як своїми. Власність характеризує систему відносин між людьми щодо привласнення об'єктивних умов відтворення. Тому відношення до об'єктів приналежності не може означати нічого іншого, як відношення між індивідами з приводу цих об'єктів. Оскільки ж приналежність є відношенням до матеріальних благ як до своїх, тобто відношення, що вже відбулося, то і власність визначається як статика відносин між людьми з приводу матеріальних благ (об'єктивних умов і результатів відтворення). Приналежність за всіх умов являє собою єдність вольових і економічних відносин при визначальній ролі і первинності останніх. При виникненні держави вольові набувають форми юридичних і виступають як єдність економічних і юридичних. Тобто економічні відносини потребують правового регулювання і передбачають в останніх акт суспільного визнання. Вольова сторона (відношення) приналежності реалізується як воля розпорядження (верховне розпорядження), що означає його безпосередність. Власником є той, хто сам, за своєю волею розпоряджається виробництвом і матеріальними благами. Між власником і об'єктом приналежності ніяких опосередковувочих суб'єктів приналежності немає, його розпорядження первинні і вихідні (початкові).

Власність є єдністю трьох якісно відмінних елементів - суб'єктів, об'єктів і відносин. В дисертації дається порівняльний аналіз суб'єктів приналежності різних форм власності. Дисертант доводить, що власність і привласнення є різними, хоча і тісно пов'язаними категоріями, взаємовплив яких полягає в тому, що власність за своєю суттю (приналежністю) є відношенням, що відбулося, виступає як завершене і в цьому розумінні фактичне привласнення. Саме ж привласнення - це процес, суть якого полягає в тому, щоб "не своє" зробити "своїм". Виходячи з того, що процес є динамікою, зроблено висновок: динаміка відносин власності є реалізацією власності, а не її суттю. Звідси обґрунтована необхідність розмежування власності і процесу її реалізації: власність визначена як привласнення, що здійснилось, а реалізація власності - як процес привласнення. Останній означає утворення власності, тобто процес перетворення невластності у власність. Фактичне привласнення свідчить про те, що цей процес перетворення уже відбувся. Привласнення виступає як відчуження, а відчуження - як привласнення. Привласнення є одночасно моментом відчуження власності, тобто відчуження - поняття парне привласненню. Процес відчуження нерозривно пов'язаний з привласненням, тому і в теорії неприпустимо розривати ці категорії.

Відчуження і привласнення - дві діалектичні сторони відносин власності, за кожною з яких стоять певні суб'єкти. Вилучення з цих відносин відчуження означає автоматичне вилучення відчужаючого суб'єкта. За цієї умови залишається лише один суб'єкт - привласнюючий. Однак існування одного суб'єкта є рівносильним відсутності відносин, які передбачають наявність, як мінімум, двох суб'єктів. Зазначається, що розмежування фактичного і часткового привласнення вимагає розмежування фактичного і часткового відчуження. Перше означає для власника повну втрату об'єкта власності. Часткове відчуження (процес відчуження) разом з частковим привласненням (процесом привласнення) є одним з атрибутів процесу реалізації власності, який означає, що зміна власника та об'єктів власності ще не відбулася.

В дисертації відносини володіння, користування і розпорядження розглядаються з боку як вольових, так і реальних, тобто економічних відносин, а тому зміст категорії власність характеризується через реальні відносини користування, володіння і розпорядження умовами і результатами виробництва, які в своїй єдності створюють цілісну систему економічних (виробничих) відносин фаз (сфер) безпосередньо виробництва, розподілу, обміну та споживання. На відміну від юридичних норм (правомочностей) користування, володіння і розпорядження, реальні (економічні)

відносини користування, володіння і розпорядження виступають економічними формами процесу привласнення, тобто формами реалізації власності. Як економічні категорії, вони в своїй сукупності характеризують економічний зміст власності в процесі її функціонування, розкривають ту чи іншу сторону процесу її реалізації. При цьому користування виражає економічні відносини між суб'єктами власності з приводу виробничого чи особистого споживання її об'єктів, представлених засобами виробництва і предметами споживання.

На відміну від відносин приналежності, які пов'язані з наявністю у того чи іншого суб'єкта об'єктів привласнення, відносини володіння пов'язані з господарським, економічним використанням останніх. Володіння стверджує себе і як відношення щодо використання умов виробництва, і як привласнення власником засобів виробництва певної частини новоствореного продукту. Само по собі володіння не означає повної власності, оскільки, володіючи предметом, можна не бути його власником. Таким володарем є, наприклад, орендар.

Розпорядження пов'язане як з відносинами володіння, так і з відносинами використання об'єктів власності, а тому є структурним елементом відносин привласнення результатів виробництва. При цьому як об'єкти власності, так і відносини між суб'єктами переходять з одного економічного стану в інший, при цьому розпорядник речі, як правило, є її власником. Тому категорія "розпорядження" містить у собі відносини, пов'язані як з володінням об'єктами власності, так і з можливістю їх використання. Реалізація власності через розпорядження характеризується тим, що власник предмету має можливість визначити його долю - спожити, обміняти, продати, заставити, знищити.

Функціонування, рух, постійне відтворення відносин власності означає процес її реалізації, який розглядається як динаміка відносин власності. Повна, завершена система відносин реалізації власності можлива лише при наявності єдності і взаємозв'язку всіх трьох вищевказаних структурних елементів (форм) привласнення. Наприклад, при відсутності відносин користування об'єкти власності не будуть споживатись, оскільки з них не вилучатиметься споживча вартість, а отже, не буде їх реалізації. Це повною мірою стосується володіння і розпорядження. Привласнення є процесом утворення відносин між людьми, якими опосередковуються реальне використання, володіння і розпорядження об'єктів власності. Власність - уже створене відношення, тобто привласнення, що завершилося. Привласнення означає динаміку відношення, а власність - його статичку. Власність - приналежність, привласнення - процес перетворення з невластності у власність. Власність означає, що таке перетворення уже відбулося. Привласнення є лише однією з сторін власності - процесом її утворення, іншу сторону становить відчуження. Власність і привласнення мають свої об'єкти: те, що вже є власністю, не може бути предметом привласнення, воно може бути лише об'єктом реалізації як власності. Поки ж щось привласнюється, воно ще не є власністю, тому власник не може привласнювати (йому не потрібно привласнювати своє), але може відчужувати. Панування власника над річчю виражається в можливості її відчуження, в якому концентруються і реалізуються відносини як володіння, так розпорядження і користування.

Обґрунтовується необхідність розмежування понять "економічна форма реалізації власності", під якою розуміється фактичне привласнення (перетворення в приналежність) власником об'єктивних умов виробництва і безпосередніми виробниками відповідної кожному з них частини результатів виробництва і "економічні методи реалізації власності", що трактуються як способи, прийоми, конкретні економічні дії, за допомогою яких досягається поєднання факторів виробництва, використання об'єктивних умов виробництва та відчуження-привласнення суспільством, колективами та індивідами новоствореного продукту.

Власність набуває конкретного виразу в різноманітних типах, видах та формах. Визначальну роль при цьому відіграє власність на об'єктивні умови виробництва - засоби виробництва. Історія розвитку суспільства свідчить, що об'єктивні умови виробництва можуть належати окремим особам, колективам, або ж суспільству в цілому. Отже власність може виступати в таких типах і видах: приватній, колективній, суспільній. Кожний тип та вид власності залежно від способів своєї внутрішньої організації, а отже способів реалізації має певні форми - державну, акціонерну, кооперативну, змішану, похідну від названих та ін. В роботі досліджені сутнісні риси та діалектика взаємозв'язку основних типів, видів та форм власності, визначені їх місце і роль в економічній системі суспільства, що є особливо важливим в умовах перехідного періоду, тобто при зміні соціально-економічного устрою та переорієнтації його пріоритетів.

Відзначається, що приватній власності як одного з основних типів власності, об'єктивно притаманна внутрішня суперечливість як єдність позитивних та негативних рис. Це обумовлює постійний інтерес до приватної власності теоретиків і практиків, який підвищується при економічних перетвореннях в суспільстві. В роботі досліджується суть приватної власності під кутом зору максимального використання потенціалу її позитивних рис в поєднанні з позитивними рисами суспільної (державної) власності як єдиної об'єктивної економічної основи реформування відносин власності на етапі становлення ринкових відносин в Україні.

Приватна власність на засоби виробництва є базисним елементом ринкової економіки. Її історична стійкість пояснюється розкритими в роботі перевагами, які не притаманні іншим типам власності. Світовий досвід також свідчить про незамінність приватної власності для ефективної організації підприємництва та дрібного бізнесу, який є матеріальною базою будь-якого ринкового господарства, високої мотивації людської діяльності. Вона є також економічною формою вираження особистості людини, її самостійної участі в процесі виробництва. В роботі наведено і з критичних позицій розглянуто погляди дослідників на приватну власність, неоднозначні на різних етапах розвитку людства.

Виходячи з власного трактування сутнісних рис власності, вважаємо, що поняття "приватна власність" характеризує приналежність індивіду (колективу індивідів), як суб'єкту власності об'єктивних умов виробництва і означає, що він безпосередньо розпоряджається ними, тобто реалізує волевиявлення (верховне розпорядження) щодо об'єктивних умов виробництва (статистику відносин). Цей суб'єкт монополізує певну частину засобів виробництва (інших об'єктів власності) і стоїть між ними і суспільством, здійснюючи розпорядження матеріальними (і не тільки) благами з своєї волі та у власних інтересах.

В дисертації обґрунтовується, що проведення економічних реформ в Україні, насамперед, передбачає трансформацію відносин власності, головним напрямком якої має бути використання позитивних рис різних типів, видів та форм власності, забезпечення фактичного їх статусу як рівноправних. У цьому зв'язку особливого значення набуває виважене ставлення до реформування відносин державної власності, виникає нагальна потреба по-новому дослідити її проблематику, критично проаналізувати зарубіжний досвід діяльності держави як власника - досить типового явища для всіх країн з ринковою системою господарювання, оскільки неприпустима інша крайність: від загального одержавлення економічної системи перейти до приватної власності як єдиного типу власності в суспільстві. І якщо раніше переорієнтовалось значення державної власності, сьогодні явно відчувається її недооцінка, незважаючи не лише на те, що нині її межах створюється близько половини національного доходу країни, але й на те, що рівень усупільнення виробництва в певних сферах та галузях економіки України об'єктивно потребує саме суспільної власності на певні засоби виробництва.

Отже наукове уявлення про місце державної власності у системі економічних відносин сучасного суспільства все ще не є завершеним. В роботі показана тенденція підвищення частки недержавного сектора в промисловості України (в 1992 р. державними були 70,2% підприємств (без малих підприємств та кооперативів), в 1995 р. - 41,6%; обсяг виробленої ними продукції складав відповідно 81,8% та 51,4%). Державна власність, як і раніше, є домінуючою в електроенергетичній та в паливній промисловості - відповідно 77,9% та 93,6% підприємств, 95% і 78% виробленої продукції.

Наголошується на необхідності визначення перспектив розвитку державної власності в Україні, обґрунтування її оптимальних розмірів і галузевої структури. Вважається за потрібне при цьому використовувати зарубіжний досвід, пам'ятаючи також про ті переваги, які має щодо цього економіка нашої країни вже сьогодні: тут не потрібно створювати державний сектор економіки заново; не потрібно проводити націоналізацію вітчизняного, приватного або іноземного капіталу, як це мало місце у багатьох зарубіжних країнах; можна уникнути значних державних капітоловкладень, які змушені були здійснити уряди більшості країн при створенні об'єктів державної власності. Особливого підходу потребує приватизація підприємств природних монополістів, які після приватизації не обов'язково виявляються ефективнішими від державних або муніципальних (досвід Великобританії - водопостачання, енергетика, газ).

Слід мати на увазі, що не всі економічні блага, які забезпечують загальні умови дієздатності економічних агентів суспільства, є або мають бути об'єктами державної власності. Виробництво і розподіл багатьох продуктів та послуг забезпечується через інші економічні механізми, які виключають використання державної власності: на базі приватної власності в її різних модифікаціях та ринкових структур господарства.

Аналіз ролі та місця державної власності в економіці країн з ринковою економікою дозволив автору зробити висновок, що державна власність у певних пропорціях може бути замінена цілеспрямованим і широкомасштабним державним регулюванням і навіаки. В роботі зауважується, що непорозуміння або заперечення цієї можливості веде до двох крайностей: з одного боку, відсутність державної власності або її нерозвинутість видається за абсолютну можливість приватної власності і ринкового механізму до саморегулювання, з іншого - нехтування регулятивною потенцією держави та недооцінка її призводять до надмірної захопленості державною власністю. Детально охарактеризовані обидва варіанти. Підкреслюється важлива особливість державної власності - вона в багатьох випадках об'єктивно повинна доповнювати приватну власність і, в міру зміцнення та посилення останньої, може і повинна повертатися в межі, прийнятні для забезпечення загальних умов відтворення. Наголошується, що державна власність займає важливе місце у сучасній світовій економічній системі і, за свідченням історії, при будь-якому суспільному ладі та політичному режимі була і залишається однією з ключових економічних опор держави.

В умовах переходу України до ринкових принципів господарювання один з головних напрямків економічної політики - уміння раціонально розпорядитися об'єктами державної власності, створеними працею народу протягом кількох десятиліть в межах командно-адміністративної системи. При цьому потрібно розв'язати триєдине завдання: сформувати, головним чином за рахунок існуючої державної власності шляхом приватизації, приватний сектор національної економіки; визначитися щодо тієї власності, яка збереже за собою колишній статус, але повинна буде функціонувати в системі ринкових відносин; використати державну власність як фактор становлення і розвитку ринкової системи господарства. Таким чином, формування повноцінної та цивілізованої ринкових відносин в Україні не може бути зведене до механічного поділу об'єктів державної власності на державний та приватний сектор. Держава має не стільки швидко передати свою власність в руки нових власників, скільки створити умови для швидкого

нагромадження капіталу за рахунок виробничої діяльності приватним бізнесом, становлення і розвитку ринкових інститутів. В протилежному випадку може створитися ситуація, коли в Україні швидко виникне значний за розмірами, але слабопотужний приватний сектор та зведений до мінімуму і знесилений державний.

Як різновид колективної і форма приватної власності в роботі досліджується кооперативна власність. Як ринкова за своєю природою, вона виступає з одного боку результатом розвитку ринкових відносин, а з іншого - є орієнтованою на ринок, який: по-перше, створює шляхом розвитку обміну та кредиту умови для її існування; по-друге, обумовлює необхідність колективного економічного самозахисту суб'єктів кооперативної власності. В роботі характеризуються передумови виникнення цієї форми власності, її суть та особливості реалізації. Зокрема, капіталістична форма товарного виробництва обґрунтовується як об'єктивна передумова кооперативної власності, визнана дисертантом однією з форм капіталістичної приватної власності. Відзначається, що виникнення колективного власника при капіталізмі не змінює і не руйнує приватної форми привласнення умов і результатів виробництва, а лише відображає зміни, які відбуваються в матеріально-техній основі виробництва - з приватного за своїм характером воно все більше перетворюється в колективне. Як і приватна власність, що виникла, проникнувши в общинну, колективна зароджується в надрах капіталістичної індивідуальної приватної власності, для її виникнення не потрібно ніяких соціальних перетворень. Підкреслюється, що в рамках капіталізму найбільш інтенсивно готуються необхідні матеріальні передумови для переходу до відносин колективної, у тому числі кооперативної власності.

Джерелом утворення та примноження кооперативної власності, її сутнісною рисою є пайові внески учасників кооперації, а також прирощення цих коштів у виробництві, торгівлі, за рахунок кредитних операцій (залежно від виду діяльності кооперативу). Пайовий капітал кооперації (гроші, товари, праця та ін.) має двоїстий характер: залишається власністю осіб, що його внесли і, водночас, є колективною власністю всього кооперативу. В загальній масі кооперативної власності кожний член має частку, належну йому на засадах приватної власності. Власність, яка є результатом діяльності кооперативу, являє загальну групову власність. Члени кооперативу, вибуваючи з його складу, не зберігають права власності на її частку, а вступаючи, - вносячи встановлений пай, стають співвласниками, що є певним кроком у напрямі її усупільнення та соціалізації.

Детально досліджується проблема застосування кооперативними підприємствами найманої праці, розглядаються питання взаємовідносин членів кооперативу як суб'єктів власності з найманими працівниками, тобто невластниками. Переваги підприємств, які застосовують найману працю, автор вбачає в можливості залучати найбільш підготовлені кадри, а також у одержанні за рахунок використання праці найманого персоналу необхідних, достатніх для функціонування коштів і наступного привласнення кооперативом певної частини створеного ним додаткового продукту. Це вважається однією з умов існування кооперативної власності.

Виходячи з викладеного розуміння суті кооперативної власності, а також з результатів проведеного в дисертації детального аналізу притаманних їй сутісних рис, робиться висновок, що кооперативна власність характеризує приналежність кооперативу об'єктивних умов та результатів виробництва і означає, що суб'єкт цієї форми власності (колектив) здійснює повне волевиявлення (верховне розпорядження) щодо них. Кооперативна власність розглядається як статика відносин власника з приводу об'єктивних умов та результатів виробництва. Підприємству, заснованому на кооперативній формі власності, незалежно від видів діяльності, притаманні риси: добровільний характер організації; створення спільної власності на основі пайових

внесків (власності членів); рівні права членів (один член - один голос); демократичний характер управління і контролю (орган управління - загальні збори членів); виключно господарський характер діяльності і її орієнтування на ринок; задоволення економічних потреб лише своїх членів; можливість (і необхідність) використання найманої праці.

В дисертації на категоріальному рівні проведено співставний аналіз кооперативної і суспільної форм власності і доводиться неправомірність їх отождолення. Зроблено висновок: якщо умови виробництва належать окремому колективу, це означає, що вони не належать суспільству, а отже, не є суспільною власністю. Кооперативна власність обмежує спільність власності окремими групами людей. Відносно кожної з груп всі інші і саме суспільство є невласниками.

У загальному вигляді процес реалізації кооперативної власності визначається як динаміка відносин між кооперативом (власником) і його членами (власниками і суб'єктами реалізації відносин), включаючи найманих працівників (суб'єктів реалізації кооперативної власності) - з одного боку; кооперативом та іншими суб'єктами власності і господарювання (в тому числі державою) - з іншого, щодо володіння, розпорядження та використання об'єктивних умов виробництва і відчуження - привласнення його результатів. Починається цей процес з поєднання факторів виробництва, спільного використання членами кооперативу належних їм засобів виробництва, закінчується фактичним привласненням (перетворенням у приналежність) кооперативом, його членами та найманими працівниками відповідних часток результатів виробництва. На цій основі здійснюється реалізація інтересів та задоволення колективних і особистих потреб, що проявляється у зростанні колективного багатства та добробуту кожного члена кооперативу, а також його найманих працівників. Після споживання членами кооперативу одержаного продукту, як власники засобів виробництва, вони мусять знову вступати в процес виробництва для примноження своєї власності. Це і служить основою постійно відновлюваного процесу реалізації кооперативної власності.

Аналізуючи місце та роль кооперативів в економіці нашої держави, відзначаючи спад їх діяльності останніми роками, висловлюється думка, що удосконалення процесу реалізації кооперативної власності в сучасних умовах має сприяти значному економічному піднесенню. Досвід розвитку вітчизняної кооперації в 20-ті роки свідчить про її позитивні наслідки щодо стабілізації фінансової системи, насичення внутрішнього ринку споживчими товарами, послугами і виходу країни на світової економічний ринок як рівноправного партнера. На користь даної форми власності свідчить і те, що в процесі її реалізації на сучасному етапі створюється майже чверть валового національного продукту розвинутих країн. Кооперативна власність повинна розвиватись і вдосконалюватись лише в тих галузях і в таких формах, які обумовлюються виключно ринком, зокрема, виробнича кооперація має бути визначальною.

Детально досліджується взаємодія, в тому числі злиття, трансформація різних форм власності, оскільки, як показав аналіз, практично не існує будь-якої форми власності в «чистому» вигляді. В процесі своєї реалізації кожен тип, вид та форма власності вступає у відносини з іншими - державною, колективною, тощо, наприклад, орендар засобів виробництва вступає суб'єктом реалізації як державної так і приватної власності. Цим пояснюється необхідність детального розгляду вказаної взаємодії з метою вироблення конкретних пропозицій щодо удосконалення цього процесу, визначення його перспективності. Досліджується одна з форм колективної власності - акціонерна, висвітлюються передумови її виникнення, характеризуються сутнісні ознаки, обґрунтовується що акціонерна власність є провідною і найбільш динамічною формою власності і господарювання. Займаючи в загальній кількості підприємств розвинутих країн біля 20%, акціонерні товариства (АТ) виробляють основну масу продукції, одержуючи переважну більшість прибутків. В економіці України АТ ще не відіграють

визначальної ролі, хоча питома вага їх зростає. В 1993 р. на них припадало лише 3,4% всіх діючих підприємств і 4,3% обсягу виробленої продукції. В 1995 р. - відповідно 32,1% та 33,8%. В основному, вони функціонують в промисловості будівельних матеріалів, машинобудуванні, лісовій, деревообробній, целюлозно-паперовій і харчовій промисловості.

Наголошується, що розвиток акціонерної власності є важливим напрямком реалізації колективної, одним з елементів комплексу змін, суть яких полягає у створенні такої системи відносин власності, в якій працівник, трудовий колектив можуть матеріалізувати себе як господарі, власники засобів і результатів виробничої діяльності. Необхідне ретельно опрацьоване й економічно обгрунтоване впровадження акціонерних відносин в Україні, яке сприятиме: подоланню відчуження людини від засобів і результатів праці, формуванню у неї почуття власника через вкладення своїх заощаджень у діяльність підприємства, спрямовану на поліпшення показників виробництва, від чого, зрештою, залежать розміри одержуваних дивідендів; мобілізації фінансів для досягнення конкретної мети, використання особистої власності (заощаджень) для розвитку колективної, підвищення ефективності суспільного відтворення; демократизації структурної політики, створенню нових форм господарсько-економічного керівництва підприємствами, підпорядкуванню господарської діяльності об'єктивно діючим економічним законам; підвищенню соціальної активності працівників (в АТ вона на 30% вища порівняно з іншими підприємствами); активізації діяльності банківських структур, спрямуванню її на пошуки досконаліших форм взаємовідносин з вкладниками і кредиторами, зниженню втрат від грошової інфляції тощо; прискоренню процесу роздержавлення економіки, активізації залучення іноземного капіталу для її оздоровлення; докорінній зміні економічної ситуації в країні, для чого потрібно удосконалення прийнятих законодавчих актів щодо акціонерних відносин і визнання всіх атрибутів цієї ринкової форми.

Зазначається, що корпоративна (акціонерна) форма власності є економічним феноменом - вона є однією з форм приватного привласнення і приносить власнику акцій прибуток відповідно до їх вартості, а не до кількості вкладеної праці. У випадку, коли власник акцій одночасно є і працівником, на акції він отримує дивіденди, а за свою працю (робочу силу) - зарплату. Джерелом дивідендів виступає частина реалізованого прибутку, пов'язаного не з трудовим внеском, а з номінальною ціною акцій (пропорційно до величини останньої). Необхідно враховувати і те, що акціонерна власність виникає як об'єднання приватних і інших власників, тобто вона стає інтегрованою, перетворюючи різних власників у колективного. Таким чином, акціонерна форма власності - це специфічна власність, що поєднує індивідуалістичні і колективістські засади, тобто є приватно-колективною.

Акцентується увага, що відповідно до діючої правової бази, створення АТ в Україні супроводжується становленням моделі корпоративного управління ними з сильним внутрішнім і незначним зовнішнім контролем (рис.1), яка суттєво відрізняється від «континентальної» моделі (з переваженням ролі інсайдерів) та «англо-американської» моделі (з достатнім впливом аутсайдерів).

Поряд з впровадженням акціонерних відносин, створенням нових економічних структур на основі різних форм власності, широким масштабів набуло і використання оренди. Орендні відносини - це відносини з приводу передачі засобів виробництва (майна) в тимчасове користування та володіння на певних умовах винагороди, які виникають між власником майна і користувачем на основі договору. Істотними ознаками оренди є поворотність, платність, договірний характер. Обов'язковою умовою реалізації орендних відносин виступає наявність двох економічних суб'єктів - орендодавця і орендаря, відносини між якими складаються з приводу одного і того ж об'єкта власності.

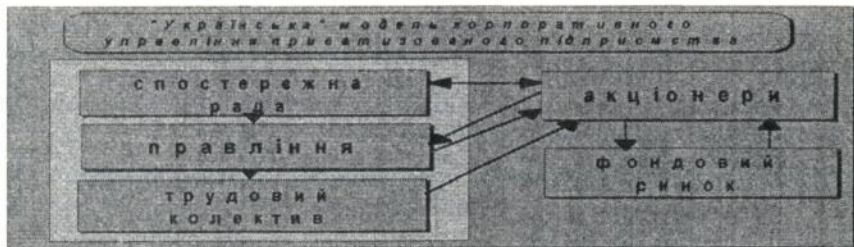

Рис. 1. "Українська" модель управління приватизованого підприємства

Для продуктивного використання засобів виробництва орендар повинен отримати право володіння ними, яке надається йому орендним договором. Таким чином, оренда, зберігаючи за власником право верховного розпорядження, передбачає передачу орендарю господарських компетенцій щодо управління, часткового розпорядження, користування і володіння майном. Результатом цього є формування у орендаря економічного інтересу щодо ефективного використання орендованого майна.

Обґрунтовується, що орендні відносини не зачіпають суті відносин власності. Вони є лише засобом, методом її реалізації, формою господарювання. Процес відчуження - привласнення практично здійснюється шляхом надання власником орендареві (як суб'єкту реалізації власності) прав користування, володіння, часткового розпорядження (верховне розпорядження залишається за власником) щодо орендованих засобів виробництва. Орендареві надана широка економічна самостійність, однак це не означає, що він перетворюється у власника засобів виробництва. Щодо роздержавлення власності і передачі підприємств у власність трудових колективів через оренду, звертається увага на істотну суперечність. Державне підприємство виступає суб'єктом реалізації державної власності, власником якої (навіть і теоретично) є суспільство (держава) в цілому. Він передає своїм представникам, суб'єктам реалізації власності - підприємствам права користування, володіння часткового розпорядження (верховне розпорядження залишається за ним) загальнонародним багатством, тобто здійснюється процес реалізації державної власності. Якщо ж колектив підприємства бере в оренду підприємство у суспільства, то даний процес (реалізації орендних відносин) повністю повторює процес реалізації державної власності, накладається на нього. Має місце парадокс - колектив підприємства, здійснюючи право користування, володіння, часткового розпорядження щодо загальнонародного багатства (засобів виробництва), для того щоб орендувати у суспільства засоби виробництва (які вже знаходяться у його користуванні, володінні, частковому розпорядженні), повинен здійснити той же процес, але за орендну плату - орендує сам у себе і платить при цьому за оренду.

Доводиться, що оренда не може привести до докорінної зміни суб'єкта господарювання і власності. Цьому може сприяти лише розвиток відносин приватної, кооперативної, акціонерної, інших форм колективної власності. Оренда ж може виступати тільки засобом реалізації власності будь-яких форм власності, причому досить ефективним. При викупі підприємств у держави їх подальше функціонування з точки зору реалізації власності залежатиме від обраної форми власності на засоби виробництва.

В дисертації детально досліджуються особливості реалізації власності в агропромисловому виробництві, що обумовлено винятковим значенням цієї сфери для забезпечення життєдіяльності населення країни та низьким рівнем її ефективності. Відзначено, що в сільському господарстві зконцентровано потужний ресурсний

потенціал: земельний (майже 6,5га ріллі на мешканця); матеріальних ресурсів (28% основних виробничих фондів країни); трудових ресурсів (22,3% від зайнятих в суспільному виробництві). Однак воно не забезпечує необхідного рівня потреб країни у продуктах харчування, сировині для промисловості. Низький також рівень експорту агропродовольчої продукції, який міг би стати надійним джерелом валютних надходжень. Виявленню причин низької ефективності галузі слугує аналіз суперечностей в механізмі реалізації кооперативної власності, суті і форм відчуження селян від землі, засобів і результатів виробництва, незаінтересованості їх у нарощуванні обсягів, удосконаленні структури та здешевленні продукції.

Розглянута ретроспектива та механізм реалізації власності в сільськогосподарських кооперативах, що діяли на території колишнього СРСР на початку 20-тих років. Дана класифікація колективних господарств за ступенем усуспільнення землі, засобів виробництва, худоби, власне процесу виробництва та принципами розподілу продукції. Зроблено висновок: вказаний період характеризувався розвитком різноманітних форм колективних господарств, що ґрунтувались на різних формах власності на землю та засоби виробництва і відповідних цьому формам привласнення продукції. Залежно від форми власності і користування засобами виробництва колективні господарства поділялись на декілька типів: ті, де засоби виробництва були спільною власністю колективу (комуни, артілі); ті, де спільною власністю були лише засоби виробництва, придбані за спільні кошти; ті, де засоби виробництва належали окремим власникам і спільно використовувались колективом лише при виконанні робіт у колективному господарстві.

З 1926 р. почали змінюватись форми і структура власності колективних сільськогосподарських підприємств шляхом створення в них неподільних капіталів, в яких на першому етапі переважали передане державою майно й особисті внески, але з часом відбулося майже повне усуспільнення останніх. Так у 1928 р. співвідношення між неподільними фондами і пайовими внесками становило 1:2, у 1965 р. відповідно - 99:1%. Це зумовлено абсолютним зростанням перших і стабільними розмірами паїв, функція та роль яких була усунена, а отже, змінена суть колективної власності. Кооперативне сільськогосподарське виробництво впевнено і досить ефективно розвивалось за рахунок поєднання приватного і торговельного інтересу, контролю його державою до 1929 р. Після - економічні методи господарювання змінились адміністративно-політичними, було взято курс на створення великих господарств, єдиною формою яких визнавався колгосп. Впроваджувана політика призвела до краху економіки галузі, ліквідації кооперативної власності в особі сільськогосподарських кооперативів.

Вважаємо, що у проблемі змісту і форм реалізації кооперативної власності в сільському господарстві питання щодо основного засобу виробництва - землі - є особливо значущим. Власність - це приналежність. Якщо земля належить кооперативу, він є реальним господарем і власником, у противному разі - відносини власності не чіткі, почуття господаря втрачається. Детально розглядаються основи землеволодіння і землекористування в динаміці, принципи виробництва і реалізації продукції в колгоспах. Зроблено висновок, що вони ніколи не були кооперативними підприємствами - ні під час створення, ні при подальшому функціонуванні, їх організація у наданому правовому, економічному і політичному статусі не відповідає ознакам колективних підприємств, що ґрунтуються на принципах кооперативної форми власності, отже кооперативної власності в колгоспах ніколи не було. Аналізуючи рівень розвитку сільськогосподарських кооперативів країн ЄС, автор зауважує, що висока ефективність використання землі, її продуктивність значною мірою обумовлена саме приналежністю, формою власності.

Обґрунтовується, що законодавче визнання приватної власності на землю в Україні,

як рівної з іншими її формами, сприятиме розвитку різних форм власності та підвищенню результативності вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Саме на приватній власності на землю заснована діяльність різних сільськогосподарських підприємств в економічно розвинутих країнах. Крім того, відзначається, що на сучасному етапі законодавча база України не забезпечує досконалого механізму формування колективної і приватної власності на землю. Пропонується авторське бачення цього процесу, зокрема, щодо необхідності грошової оцінки землі, формування її ринку як визначального фактора перебудови відносин власності в суспільстві. Розкриваються особливості приватизації підприємств АПК, її динаміка, проблеми. Викладаються концептуальні підходи та схема роздержавлення підприємств АПК (на прикладі племінного господарства).

Зважаючи на те, що одним з важливіших факторів результативного реформування відносин власності є демонополізація економіки країни в цілому і її окремих сфер, обґрунтована необхідність детального дослідження змісту і форм розвитку монополізму, джерел його виникнення, позитивних і негативних проявів, їх багатогранності, взаємозв'язку і взаємодії з формами власності тощо. Це обумовлено тим, що названим економічним явищем не приділялось достатньої уваги і вони об'єктивно не оцінювались. Критично розглянуті різні погляди вітчизняних і зарубіжних економістів на трактування сутності категорій монополії та монополізму і на цій основі дається їх авторське визначення. Економічна суть поняття "монополія" трактується двоюко: як право на володіння будь-чим або на певну діяльність одного, обмеженої групи економічних суб'єктів або держави, що виступають в єдиній спілці; як домінуюче становище економічних суб'єктів, які самостійно чи разом з іншими суб'єктами обмежують конкуренцію на ринку певного товару. Монополія при цьому виступає в ролі суспільної форми процесу виробництва, об'єктів, яка виражає відносини виробництва, розподілу, обміну і споживання в їх єдності.

Доводиться, що економічні відносини як одна з форм суспільних відносин потенційно містять в собі монополізм, оскільки засоби виробництва, якими розпоряджається виробник, є його неподільною власністю. Однак з огляду на те, що відносини привласнення для держави як власника не здійснюються, вони не реалізуються як дійсна монополія. Основу монополізації економіки автор вбачає в зосередженні виробничих ресурсів і випуску продукції в руках певних груп і зауважує, що зміни в напрямках і формах концентрації, зумовлені технічними, економічними і соціальними факторами розвитку суспільства, призводять до модифікації форм монополій, засобів і методів придушення конкуренції, способів погодження їх дій.

Виділяються характерні ознаки сутнісних виявів монополії: концентрація значної частки виробництва, що забезпечує панівне становище в певному ринковому сегменті; ціновий диктат (в певних межах) на займаному ринку; одержання і привласнення монополювисоккого прибутку як економічної реалізації свого тиску. Розкривається двоїстий характер монополій, які, концентруючи у значних масштабах умови для розвитку матеріального виробництва (умови праці і робочу силу), створюють і розвивають нові продуктивні сили, водночас, використання ними останніх передбачає одночасно і обмеження доступу до них інших виробників. Тобто, монополістом регулюється не лише власне виробництво, але і виробництво суміжних сфер.

Узагальнено категорія "монополія" визначається як стан розвитку суб'єкта підприємницької діяльності, що дозволяє йому займати домінуюче становище на ринку, контролювати виробництво і реалізацію товарів, які є об'єктом його повної власності. Пропонується розмежовувати поняття "монополія" і "монополізм", що представляють різні форми одного і того ж явища: перше відображає його зовнішню, організаційну

форму, друге - характеризує внутрішній, сутнісний зміст. Отже, монополія виступає формою реалізації монополізму.

Автор вбачає наявність стійкої залежності і чіткого взаємозв'язку між розвитком монополізму і реалізацією відносин власності, а власність вважає передумовою виникнення і розвитку монополізму. Обґрунтована необхідність виділення форм власності, що виступають основою його формування: державну власність і власність окремих підприємств і їх об'єднань. Зокрема, державна монополія визначається як монополієне становище держави-власника засобів виробництва і господарюючого суб'єкта, що володіє політичною і економічною владою. На цій основі в сфері відносин власності одержавлення виявляється в пригніченні форм і видів недержавної власності, диктаті над економікою і суспільством в цілому, а власність окремих підприємств і їх об'єднань виступає основою "локального" монополізму.

Аналізується монополістичний стан організації економіки України, ознаки якого полягають в наступному: формування цієї організації відбувалось в специфічних умовах тоталітарно одержавленої економіки і їй притаманні всі ознаки останньої; монополії створювались державною політикою, спрямованою на необґрунтований розвиток підприємств-гігантів і їх об'єднань, здебільшого при відсталій техніко-технологічній базі; монополістичні тенденції значною мірою обумовлювались незбалансованістю економіки, наявністю хронічного дефіциту, високим рівнем концентрації виробництва і вузькою предметною спеціалізацією підприємств, нерозвинутістю інфраструктури, насамперед інформаційної, що призвело до формування локальних (місцевих) монополістів.

Суть демонополізації відносин власності автором розуміється як забезпечення їх багатосуб'єктності: індивід, трудовий колектив, держава, яка має перетворитись з єдиного суб'єкта власності в одного з суб'єктів відносин власності а головну мету демонополізації в Україні він вбачає не лише в розширенні кола власників як самоціль, а створенні умов розвитку індивідуальної і колективної підприємницької діяльності на базі різних форм власності для забезпечення результативності господарювання. При реформуванні економіки за допомогою політики демонополізації пропонується дотримуватись наступних основних принципів: еволюційного розвитку, управлемості, етапності, випереджаючого теоретичного відображення дійсності, понаддержавності контролю, відкритості національної економіки, послідовності, врахування фактора часу, зовнішнього доповнення. Крім того, мають враховуватись і принципи, пов'язані з вивченням ринків - розмежування їх на конкурентні і монополієні, диференційованість підходів останніх; виділення зон природного монополізму, що не підлягають демонополізації і вимагають особливих форм державного регулювання.

Необхідність роздержавлення та приватизації, за переконанням автора, обумовлюється: кризовим станом суспільства та економіки; необхідністю переходу України до ринкової економіки; природженою економічною активністю приватника; визнанням, що своя власність - основа політичної свободи особи. Своє розуміння змісту відносин роздержавлення дисертант виклав наступним чином (рис.2)

Передумовами приватизації вважаються: інвентаризація об'єктів усіх видів власності в країні та закріплення їх за конкретними суб'єктами; наявність відповідної законодавчої бази; акціонування великих та середніх підприємств, наявність джерел потенційних вільних капіталів; розробка чіткої, обґрунтованої програми дій; підготовленість кадрів; відновлення традицій приватного підприємництва; руйнування суспільної свідомості, підвладної ідеологічним догмам; інформованість громадськості, її участь у приватизації.

Висвітлено власне бачення автором суті приватизації, яка полягає в реалізації наступних положень: відтворення (відновлення) приватної власності; повний або частковий продаж державного майна у власність - індивідуальну або колективну;

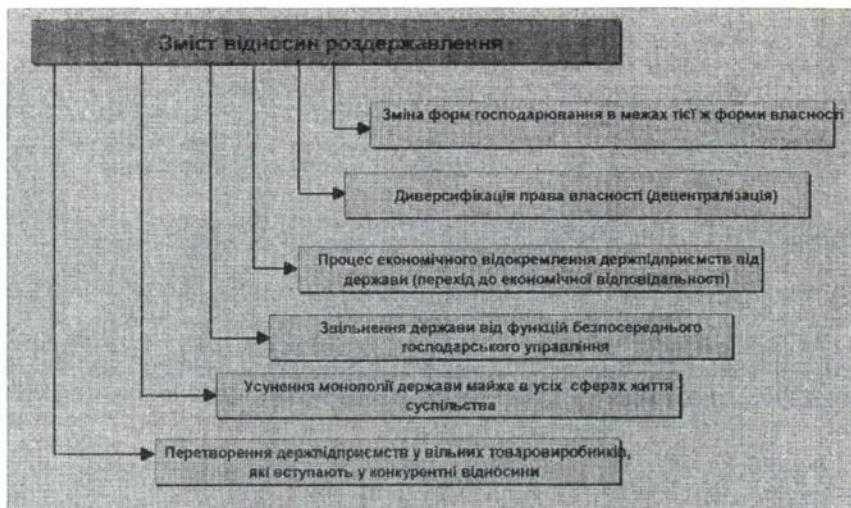

Рис. 2. Зміст відносин роздержавлення

формування широкого прошарку власників як основи стабільності суспільства; відновлення становища трудівника як власника практично в межах будь-якої форми власності; формування за рахунок державної колективної і приватної власності; перехід роздержавлених підприємств у власність інших юридичних суб'єктів, у тому числі і приватних.

Розглядаються найважливіші аспекти процесу приватизації в різних країнах світу, її фактори, об'єкти, методи, наслідки, проблеми і робиться висновок, що не може бути єдиного для різних підприємств способу приватизації (можливі різноманітні поєднання платної і сертифікатної, масової та одиначної, через викуп, аукціони та ін.). Важливо створити власну, що прийнятна лише для України і максимально враховує її національні особливості, збалансовану систему трансформації відносин власності, оскільки механічне копіювання навіть успішно діючої в інших країнах системи приречене, зрештою, на крах.

Критеріями проведення приватизації в Україні мають стати: підвищення ефективності виробництва; стимулювання обсягів виробництва та зміна на краще економічної ситуації в країні; прискорення науково-технічного прогресу; оздоровлення фінансової системи держави; посилення мотивації раціонального господарювання; досягнення більшої соціальної справедливості. Принципи, які мають лежати в основі розробки державної політики приватизації наступні: приватизація - складова частина реконструкції соціально-економічної та політичної системи країни; приватизація має бути тільки добровільною; не можна ліквідувати державну власність безвідповідально.

Детально характеризуються застосовувані в Україні організаційно-економічні форми приватизації державних підприємств (рис. 3), кожна з яких має як свої переваги, так і певні недоліки. Останні пояснюються наслідками дії на підприємствах різних суб'єктивних та об'єктивних факторів на момент їх приватизації і залежать від рівнів розвитку, ефективності функціонування, стану основних фондів, матеріально-технічної бази та соціальної інфраструктури; психологічного клімату в колективах, наявності потенційних

власників (за рівнем особистих доходів та заощаджень) - членів трудових колективів; співвідношення сил формальної та неформальної влади та ін.

Рис. 3. Організаційно-економічні форми приватизації

Проаналізована динаміка процесу приватизації в Україні на фоні інших країн колишнього СРСР, критично оцінені наслідки, обґрунтовані пропозиції щодо його оптимізації в нашій державі. Зокрема пропонується: відмінити оренду з правом викупу та інші пільги для трудового колективу в процесі приватизації; відмінити примусовий безоплатний розподіл державної власності через систему депозитних сертифікатів; відобразити в законі про землю позицію щодо приватизації (продажу) підприємств разом із землею, на якій вони розташовані; поширити практику конкурсного придбання підприємств; забезпечити пошук генерального інвестора приватизаційного процесу (на локальному та глобальному рівнях).

Акцентується увага на тому, що особливого значення при переході до ринкової економіки набуває розвиток на основі трансформації державної власності підприємницької діяльності (бізнесу), основними типами якої є: дрібний бізнес, оснований на приватній власності або оренді; спільне підприємництво та партнерство, що ґрунтується на спільній (колективній) власності; корпоративне підприємство, засноване на акціонерній власності; до суб'єктів підприємництва досить часто належить держава. Отже, ієрархія підприємництва така: приватна особа, колектив, держава, змішаний бізнес.

Констатуючи, що в Україні на державному рівні фактично не існує цілісної концепції приватизації, визначається ряд загальних вимог щодо приватизаційного процесу при її розробці: впорядкування юридичних норм власності і фактичного права розпоряджатися нею; використання вже в перехідний період стимулів, що надають можливість працювати за критеріями ринкового господарства; зведення до мінімуму передумов зловживань у процесі приватизації; пошук оптимального вирішення питання капіталомісткості внутрішнього ринку; створення умов, що забезпечують заінтересованість населення у приватизації, та підтримання такого інтересу в процесі її проведення; необхідність соціального захисту населення в процесі проведення приватизації; заборона на використання виручки від приватизації для субвенції слабким підприємствам.

Як один з напрямків удосконалення відносин власності в сучасних умовах дисертант визначає ефективну взаємодію промислового і фінансового капіталу в рамках національних і транснаціональних структур, що в світі не безпідставно вважаються ознакою економічного прогресу і водночас передумовою його подальшого розвитку. Детально аналізується досвід створення і діяльності так званих фінансово-промислових груп (ФПГ) - форми макроекономічних об'єднань, характерних наявністю всіх видів

інтеграції через власність, капітал, структуру управління, цінову і технічну політику, фінанси, які найбільшого поширення набули в економічно розвинутих країнах. До спільних принципів ознак цих формувань належать: наявність потужного фінансового центру, мережі широкодиверсифікованих виробництв та широкої сервісної і збутової мережі; налагодженої системи обміну інформацією, ресурсами і фінансами між їх філіями і компаніями; добре скоординовані дії на ринках; транснаціональний характер діяльності; очолюють ФПГ професійні менеджери; частка персоналізованого капіталу є незначною, а основою діяльності є виробництво; кожен з учасників ФПГ не обмежується правом участі в інших структурах; створення ФПГ відбувається незалежно від рішень державних апаратів, а держави заінтересовані в їх формуванні і співробітництві з ними.

Враховуючи те, що ФПГ сприяють вирішенню ряду проблем, які притаманні і українській економіці, вони, на думку автора, можуть бути і для нашої держави одним з варіантів вибору. Зокрема, діяльність відомих ФПГ довела, що вони дають змогу зберегти крупне високотехнологічне виробництво; структурно перебудувати підприємства, в тому числі і в сфері власності; підвищити конкурентоздатність виробництва; забезпечити соціальний захист працівників; змінити відносини власності. Останні, будучи об'єктом дослідження є предметом особливої уваги дисертанта, який, зокрема, вважає, що за умови раціонального акціонування і організації ФПГ виникають значні можливості щодо врахування інтересів - національних, місцевої влади, федеральних, акціонерів, вищого менеджменту і працівників підприємств. Тобто: уряд має можливість, контролюючи частину капіталу через пакет акцій, що знаходиться в державній власності і таким чином, орієнтуючи підприємства в потрібному для себе напрямку, водночас звільнитись від клопотів щодо виживання цього підприємства і одержати значні кошти при продажу частини державного пакета; муніципальні (місцеві) органи влади одержують можливість за рахунок збереження робочих місць і залучення капіталу з інших регіонів поліпшити соціальну ситуацію в своєму регіоні, збільшити місцеві доходи, скоротити соціальні витрати; ефективний вищий менеджмент підприємств має можливість перетворити значну частину своєї праці в капітал, створити міцну базу власного добробуту; персонал підприємства, за умови доходності останнього, при досить жорсткому державному регулюванні реалізує свої інтереси щодо основних соціальних прав, а найбільш ефективна його частина також здатна перетворювати частину своєї праці в капітал і має істотніші можливості для кар'єри. Саме акціонерна форма капіталу створює найбільш "м'які" умови для санації підприємств і структурної перебудови у випадку їх неефективності.

Для активізації процесу промислово-фінансової інтеграції і підвищення її результативності в Україні, на думку автора, необхідне подальше удосконалення її правового поля в цій сфері (в тому числі відносин власності). Пропонується наступне. Необхідно законодавчо посилити позиції щодо розвитку всіх видів цієї інтеграції саме на добровільних, договірних, ринкових засадах, спростивши процедуру та послабивши з боку держави зарегламентованість створення конкретних структур. Державне регулювання їх діяльності має здійснюватись через функції, притаманні державі, насамперед, через систему оподаткування. В інтегрованих формуваннях не повинні обмежуватись: права їх учасників на входження до інших структур подібного типу; кількість в них банківських установ; термін діяльності. Добровільне об'єднання підприємницьких структур, зокрема в ПФГ, для реалізації певних інвестиційних проектів загальнодержавного значення, мала б стимулювати держава. Форми вияву цього стимулювання можуть бути різними: державне страхування проектів від комерційних ризиків; податкові пільги на прибуток, реінвестований в проєктах; звільнення від податків на цінні папери, випущені під реалізацію пріоритетних програм тощо.

Щодо структури та організаційно-економічних форм означеної інтеграції можливими бачаться найрізноманітніші варіанти. Зокрема, вважаємо, що в окремих регіонах України на базі достатньо потужних фінансових і агропромислових формувань не лише доцільно, але і необхідно створювати фінансово-агропромислові структури з метою активізації, насамперед, виробничої діяльності. Причому, чим потужніші банківські структури (не лише конкретного регіону) залучаються в інтеграційні процеси, тим вірогіднішою є їх найвища результативність.

Одним з варіантів фінансово-виробничої інтеграції є і фінансово-інвестиційні структури. Як фінансовий інструмент забезпечення міждержавного паритетного товарообміну може бути створення транснаціональних структур на основі укладання (або продовження) Україною міждержавних угод з іншими країнами (насамперед з РФ) щодо основних принципів економічно-торгового співробітництва з метою вирівнювання фінансово-економічних умов експортних поставок і упорядкування відносин власності на макрорівні. Схематично авторське бачення функціональної міждержавної структури показано на рис. 4.

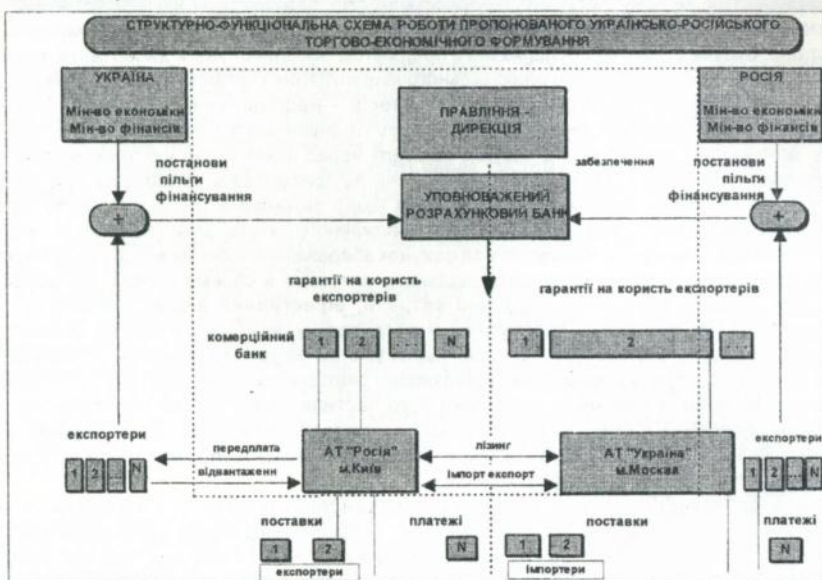

Рис. 4. Структурно-функціональна схема українсько-російського торгово-економічного утворення

В дисертації викладені авторські розробки щодо реструктуризації енергетичного комплексу України з точки зору оптимізації відносин власності, створення розгалуженої мережі реальних власників і, як наслідок, залучення інвестицій в цю галузь з метою підвищення її потенціалу. Запропоновано методичку і механізм акціонування енергетики, організації управляючої компанії як економічного інструменту активізації діяльності Міненерго України. Вказані пропозиції знайшли застосування при обґрунтуванні проекту "Програми розвитку енергетики України на період 1996-2010 р."

До дієвих економічних форм реалізації власності та її об'єктивізації дисертант відносить, зокрема, інвестиційний процес. Розглядаються теоретичні аспекти

інвестування: економічна суть, цілі, принципи, категоріальні визначення інвестицій, структура та джерела інвестиційного капіталу, його характерні ознаки, аналізуються світові тенденції інвестиційної політики. Висвітлюється сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні, технології, учасники, параметри, відзначається невідповідність останніх потребам вітчизняної економіки. Робиться висновок, що проблема становлення ринку інвестицій в Україні не лише в обмеженості його інфраструктури, але й недосконалості правового поля щодо цієї сфери діяльності і, насамперед, іноземного інвестування, детально охарактеризовані проблеми, які його стримують. Водночас підкреслюється, що привабливість іноземних інвестицій в економіку України є об'єктивною і полягає: у вищому, ніж у західних країнах, рівні прибутку (прибуток банківського капіталу за кордоном становить від 3 до 12%, а в Україні - від 20 до 40% в іноземній валюті); практично неосвоєному, місткому ринку товарів, послуг, технологій; наявності кваліфікованої, дешевої робочої сили; високоякісної недорогої сировини, виробничих потужностей (які вимагають реконструкції); високоякісних земельних ресурсів. Акцентується, що агропромисловий комплекс України є потенційно не обмеженим для іноземних інвестицій.

Обґрунтовується необхідність інвестування, в т. ч. іноземного, визначаються його пріоритетні і першочергові напрями та заходи щодо удосконалення цього процесу. Наголошується, що процес реформування відносин власності, в тому числі, приватизація - неможливі без створення дієвих фінансових інститутів, розвинутої інфраструктури, що дозволяють вводити в дію весь економічний механізм. Особлива відповідальність покладається на нові атрибути приватизаційного процесу - інвестиційні фонди, інвестиційні та трастові компанії. Характеризується їх економічна діяльність.

Детально аналізується фондовий ринок України з позицій його ролі та функцій в механізмі реалізації акціонерної власності, розкривається його структура, параметри, досягнення, проблеми. Зокрема вказується, що на сучасному етапі на діяльність національного фондового ринку суттєво впливають фактори: антиінфляційна грошова політика НБУ, спрямована проти розширення платіжного попиту; ненасиченість ринку фінансовими активами; відсутність зовнішніх фінансових джерел; фізична нестача коштів в Україні для поновлення виробничого потенціалу; низька якість грошових ресурсів; використання вільних грошових ресурсів для покриття поточного дефіциту бюджету; досить обмежені можливості накопичення грошових ресурсів за рахунок погашення боргів. Серед причин, що гальмують розвиток ринку фондів: невідповідність законодавчої бази; відсутність повномасштабної приватизації та недостатність критичної маси потенційних емітентів ЦП, без яких фондовий ринок буде неповноцінним; відсутність на ринку самих ЦП; значні темпи інфляції; відсутність достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів; непорядність значної маси суб'єктів фондового ринку, які підірвали у населення та юридичних осіб довіру до ринку; правова та економічна неграмотність населення.

Пропонуються заходи щодо часткового вирішення деяких проблем. Зокрема, автор вважає, що найважливішим джерелом економічного підйому, подолання інвестиційної кризи, реструктуризації власності в державі має стати фінансування економіки шляхом розвитку ринку цінних паперів, пропонується декілька можливих варіантів залучення фінансових ресурсів, методичний інструментарій формування та удосконалення організації функціонування УФБ.

Висвітлюється регулююча роль держави щодо ефективного функціонування відносин власності в сучасних умовах. Акцентується увага на визначенні поняття «державне регулювання», в якому автор вбачає об'єктивно обумовлений, свідомий вплив держави на економіку на основі законодавчих і економічних методів з метою уникнення соціально-економічних протиріч, напруженості і дисбалансів, які можуть

виникнути внаслідок діяльності економічних суб'єктів. Зокрема, характеризується система державного регулювання процесу демонополізації, який розглядається в двох аспектах: як державна політика, спрямована на створення економічних, організаційних, правових та інших умов розвитку і стимулювання конкуренції у всіх сферах господарської діяльності (демонополізація державного управління, виробництва і споживання, впровадження різноманітних форм власності, ліквідація монопольного права на інформацію); як система державних заходів, спрямованих на обмеження монопольної практики і усунення монопольного становища окремих економічних суб'єктів на ринку або монополій іншого характеру, які прагнуть домінуючої ролі. Отже, через демонополізацію держава реалізує одну з важливіших функцій - регулювання економічної діяльності (створення правової бази; юридичне та економічне визначення об'єктів демонополізації; усунення монопольного становища державних органів; призупинення діяльності угод, що сприяють монополізації національного ринку; запровадження економічного механізму, спрямованого проти виникнення нових монопольних структур; обмеження впливу існуючих підприємств-монополістів, діяльність яких є необхідною і виправданою). Серед регламентуючих заходів - ціни, податки, тарифи, державні замовлення, кредити, ринок ЦП тощо.

Обґрунтовується, що заходи державної політики демонополізації доцільно здійснювати у формі комплексної програми, реалізація якої стане можливою через систему таких основних заходів: створення шляхом роздержавлення і приватизації мережі підприємств малого і середнього бізнесу, для яких державна опіка не передбачається; формування альтернативної ринкової структури, механізмів вільного переливу капіталів, активно включаючи в даний процес підприємства військово-промислового комплексу, спільні підприємства, розвиваючи вільні економічні зони і т.ін.; комерціалізація виробництва, податкове і кредитне стимулювання виробництва, обмеження сфери вторинного товарного розподілу; реорганізація держструктур управління та державних промислових об'єднань цільового і вузькопрофільного призначення (державних концернів, міжгалузевих асоціацій і об'єднань).

Одним з напрямків удосконалення політики протидії монополістичним тенденціям виступає і створення прошарку нових підприємств з метою посилення конкуренції шляхом: перепрофілювання в ході конверсії окремих підприємств ВПК на випуск продукції для населення (за умови активної підтримки держави, в тому числі і щодо створення, функціонування та регулювання системи інвестиційної діяльності, спрямованої як на розвиток наукомісткого виробництва, та сучасної ринкової інфраструктури); протекціонізму підприємництва (через фінансово-кредитну підтримку малого і середнього підприємництва, пільгове оподаткування новостворених фірм недержавного сектора, стимулювання інноваційної підприємницької діяльності, захисту підприємців від монопольної і антиконкурентної діяльності фірм-монополістів державного і недержавного сектора).

В дисертації категорії "податки", "податкова система" розглядаються як структурні елементи загального механізму всіх типів, видів та форм власності суспільства. Тому серед економічних інструментів, які має застосовувати держава при реструктуризації відносин власності, чи найважливішим є виважена податкова політика. Автор вважає, що діюча в Україні податкова система виявилась не лише нездатною в реструктуризації відносин власності, але й в вирішенні завдань по: стимулюванню процесу виробництва та виходу економіки країни з кризи; підвищенню конкурентоздатності вітчизняного виробництва; ефективному використанню трудового та науково-технічного потенціалу; стабілізації грошової та фінансової системи; збільшенню доходів державного та місцевого бюджетів; боротьби з тіньовою економікою; підвищенню платіжної спроможності та регулюванню доходів населення. Розгортання кризових процесів в

економіці значною мірою визначається цим фактором. Крім того, на стан податкової системи негативно впливає: занадто велика кількість пільг, що надаються виробникам, а це, в свою чергу, призводить до неконтрольованого розподілу ВВП, створює неоднакові економічні умови для підприємств; розширення готівкового обороту, що не обкладається податком; недостатня структуризація податкової системи, її розподіл на загальнодержавну та місцеву; відсутність оптимальних співвідношень між прямими та непрямими податками, а також між податками, які залежать та не залежать від результатів господарської діяльності.

Доводиться, що неадекватність податкової системи в країні закладена перш за все в переважанні її фінансової функції при практично недіючій розподільчій та стимулюючій. Це призвело до негативних наслідків податкової політики - значного скорочення податкових платежів у бюджет, стагнації виробництва та спаду підприємницької активності, зменшення кількості фізичних та юридичних осіб, які сплачують податки, інвестицій тощо. Основними причинами можна назвати занадто високий розмір податкових ставок, множинність податків, складність їх обчислення. Крім того, ні один нормативний акт не дає чіткого визначення терміну «податок». Вважаємо, що податок являє собою платіж від юридичних та фізичних осіб, що не має цільового характеру, та надходить до бюджету на безумовній основі на підставі акту компетентного органу державної влади. Розвиток системи податкового регулювання має бути пов'язаний з станом економіки країни в цілому і окремих її регіонів. Необхідно враховувати водночас, що надмірне розширення податків і їх занадто високі ставки можуть істотно ускладнити економічну ситуацію в державі. З одного боку, це може сприяти розвитку монополізму і унеможливити конкуренцію, з іншого - призвести до неможливості розвитку крупного підприємництва в регіонах, що неминуче обумовить затухання підприємницької активності і, як наслідок, формування монополій. За 1995 р. значно зросли податки, розміри яких не залежать від результатів господарської діяльності (в 20 разів - ставки плати за землю, в 24 рази - база обчислення комунального податку). В цьому зв'язку доцільно звернутися до так званої «Кривої Лаффера», яка підтверджує, що останні 4 роки в податковій політиці Україна йшла хибним шляхом. Якби середня сумарна ставка дорівнювала 35% (по Лафферу 37,7%) прямих та непрямих податків замість практикуємої в названому році - 80%, бюджет отримував би в 3 рази більше платежів.

Серйозною проблемою на шляху розвитку стимулюючої функції податків в економіці України є існування податку на додану вартість (ПДВ), який при ставці 20% не виконує своєї ролі і обумовлює наступні негативні тенденції: неконкурентоздатність вітчизняної сировини та матеріалів (по залізничній сировині ціна вище світової на 29%, брухту чорних металів - на 25%); перевищення внутрішніх цін над світовими на готову продукцію (зокрема сталі товстолистою на 25%) тощо. Реалізація Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до повних ставок ввізного мита на окремі промислові товари» №583, спрямованої на протекціонізм власного товаровиробника та поповнення доходної частини бюджету може призвести до досить небажаних наслідків: встановлення мита на імпорту скорочує його обсяги, що може обмежити надходження в бюджет; будь-який захист виробників знижує їх бажання запроваджувати технологічні нововведення, які б дозволили скоротити витрати; не виключено, що іноземні держави застосують відповідні подібні заходи та встановлять аналогічні бар'єри для української продукції. Заходи вищезазначеної постанови були б доцільними за умови, якщо: країна може в односторонньому порядку впливати на рівень світових цін (Україна цим володіє); якщо йдеться про слаборозвинену країну - імпортера, яка не має власної податкової системи (Україна її має); тариф виступає як засіб стимулювання власного виробництва, однак його зростання може бути забезпечене шляхом субсидування.

До реальних факторів, які впливають на стабілізацію, реформування та механізм реалізації відносин власності в країні, відносимо і систему страхування взагалі та державної підтримки страхової діяльності зокрема, основними напрямками якої є формування нормативно-страхової бази та інфраструктури, інформаційне, методичне і кадрове забезпечення страхування. З огляду на світовий досвід страхувальної діяльності, вважаємо, що в Україні доцільна принципово відмінна від діючої нині схема: платежі по страхуванню майна юридичних осіб і виробничих фондів індивідуальних підприємств, а також премії по страхуванню робітників від нещасних випадків на виробництві мають входити до виробничих витрат. Звісно, і сам Уряд має бути зацікавлений в формуванні якомога більшого спектру обов'язкових видів страхування. Це не тільки підвищить значення страхування як важливого фінансового інструменту акумулювання грошових коштів, але й дозволить краще застосовувати методи регулювання. Розвиток страхової діяльності в Україні має відбуватися з урахуванням основних принципів, що застосовуються у країнах з розвинутою ринковою економікою.

Для оптимізації страхової діяльності автор пропонує ряд заходів, зокрема створити: єдиний в країні фонд страхових гарантій; страхове товариство (державне) по страхуванню комерційних ризиків у зовнішньоекономічній діяльності (за прикладом Німеччини, Італії, Франції); єдину перестраховальну біржу з участю держави-засновника, що дозволить суттєво скоротити відплив валюти за кордон; дієву систему страхування ризику неповернення кредиту. Крім того, докорінно перебудувати систему перестраховування, забезпечити захист вкладників на випадок банкрутства банківських установ шляхом обов'язкового страхування банківських внесків фізичних (юридичних) осіб тощо. Реалізація запропонованих заходів з прийняттям системи підзаконних актів, які регулюють страхову діяльність в Україні, дозволить їй підняти на належний рівень права власності та захист інтересів громадян, підприємств і колективів, забезпечити стабілізацію ставлення і довіри світового співтовариства до співпраці.

Серед регулюючих функцій держави, спрямованих на реформування та оптимізацію відносин власності в ній, є контроль за рівнем інфляції. В інфляційному процесі України мають місце і взаємодіють один з одним фактори інфляції попиту та інфляції витрат. Остання стимулюється, зокрема, наступним: в Україні все ще зберігається високий рівень монополізму, причому не тільки у виробничій, але й в розподільчій та збутовій сферах; існує значна імпортна залежність країни (коефіцієнт її залежності від імпорту дорівнює 41%, тоді, як у США, Японії та Франції він складає відповідно 9,5%, 14%, 20,5%); витрати на конверсію ВПК, з огляду на його масштабність, вимагають значних коштів; розрив господарських зв'язків України з колишніми республіками СРСР обумовив втрату нею 20 млрд дол. США; підвищення цін на енергоносії, частка яких в балансі споживання України значна, викликало ланцюгову реакцію росту цін.

Орієнтація антиінфляційної політики на переважно монетаристські методи, на думку дисертанта, не привела в Україні до позитивних результатів і держава втратила близько половини ВВП. Вважаємо, що стримування інфляції витрат має відбуватися не за рахунок скорочення виробництва, а за рахунок підвищення його ефективності. В Україні необхідно: проводити лінію на податкове стимулювання виробництва, значне скорочення державних витрат (за винятком найважливіших соціальних і господарських); уміло користуватися дефіцитним фінансуванням витрат; блокувати інфляційний вплив держбюджету; забезпечувати зростання заощаджень. Ні кредити НБУ, ні продаж ОВДП, не будучи інфляційно нейтральними, не зможуть блокувати повністю інфляційного впливу бюджетного дефіциту. Доводиться, що досягнути цього можна двома шляхами: за рахунок росту заощаджень населення і підприємництва, а також за рахунок кредитів комерційних банків.

Дисертаційне дослідження дало змогу зробити такі загальні висновки:

Власність як економічна категорія є єдністю: умов виробництва; самого процесу виробництва; результату виробництва, економічних відносин. Саме тому категорія власності поєднує економічні форми в єдине ціле, тобто виступає системоутворюючою, діяльною та констатуючою системою економічних відносин. У цьому зв'язку зберігає свою актуальність положення, що ні про яке суспільство не може йти мови там, де не існує ніякої форми власності.

Суть власності - привласнення, яке вже відбулося, а тому статика процесу привласнення - приналежності; власність в її динаміці - процес привласнення, який виступає процесом реалізації власності; через розмежування привласнення, яке здійснилось (статика власності), і процесу привласнення (динаміка власності) розмежовуються поняття суті власності і процесу її реалізації.

Атрибути власності - приналежність, атрибути реалізації власності - користування, володіння і розпорядження: власник, залишаючи за собою вирішальне слово щодо верховного розпорядження об'єктами власності, може передавати їх у користування, володіння та часткове розпорядження іншому суб'єкту (представницька форма реалізації власності).

Відносини власності і відносини реалізації власності, хоча і тісно взаємопов'язані, але не тотожні - їх розмежування дозволяє оцінити і дати відповідну наукову оцінку суті та формам економічних явищ, що відбуваються. Змістовне розмежування сутності власності і відносин її реалізації є можливим на основі трактування власності як приналежності.

Реалізація власності в сучасних умовах - незамкнений, динамічний, постійно поновлюваний процес: в своєму русі вона взаємодіє з різними видами та формами, що свідчить про розвиток відносин власності, результатом якого є злиття, трансформування різних її форм (суб'єкт реалізації однієї форми власності може виступати суб'єктом реалізації декількох різних форм власності одночасно).

Економічна реалізація власності на засоби виробництва - це динаміка відносин (економічні відносини) між власником і працівниками (які можуть бути як власниками, так і ні) щодо використання об'єктивних умов виробництва і відчуждження-привласнення його результатів: починається цей процес з поєднання факторів виробництва і здійснюється в процесі суспільного відтворення у всій системі виробничих відносин.

Економічні форми реалізації власності - це фактичне привласнення (перетворення в приналежність) власником об'єктивних умов виробництва і безпосередніми виробниками відповідної кожному з них частини результатів виробництва. Економічні методи реалізації власності - це способи, прийоми, конкретні економічні дії, за допомогою яких досягається поєднання факторів виробництва, використання об'єктивних умов виробництва та відчуження - привласнення суспільством, колективами, індивідами новоствореного продукту і відповідних його частин (з цих позицій в роботі проаналізовані такі методи (засоби) реалізації власності як інвестиції, фондовий ринок, податкова система, страхування, оренда, акціонерні відносини тощо).

Власність - форма привласнення матеріальних благ; ставлення до життєвих благ, як до своїх; полімерна категорія. Це, насамперед, економічна (базисна) категорія, але вона ж є і юридичною (надбудовною). Власність виступає і як фактор: соціальний, політичний, психологічний, морально-етичний, ідеологічний. Власність - соціальний процес привласнення життєвих благ, але не тільки їх, а також самої людини, її робочої сили, інформації, цінних паперів, грошей тощо.

Основними структурними елементами власності є: спосіб і характер поєднання факторів виробництва - особистого і речового (первинний, що виражає внутрішній зв'язок відносин власності); привласнення результатів економічної діяльності, тобто суб'єктивізація об'єктів привласнення, що характеризує головний внутрішній зміст всього процесу привласнення; суб'єкти привласнення (індивід, сім'я, колектив, підприємство, установа, держава, суспільство, кілька держав, змішані форми); об'єкти

привласнення (створювані життєві блага, військова продукція, земля, повітря, тваринний і рослинний світ, цінні папери, сама людина, робоча сила та ін.).

III. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ Монографії:

1. Власність: необхідність реформування відносин. - К.: Урожай, 1994. - 8,33 д.а. (одноосібна монографія).

2. Відносини власності в умовах формування ринкової економіки в Україні. - К.: Логос, 1997. - 17,6 д.а. (одноосібна монографія).

Брошури, навчальні посібники, розділи монографій:

3. Розробка науково-обґрунтованих моделей та методичних основ приватизації державних підприємств України // Концепція приватизації сільськогосподарських підприємств Мінсільгосппроду України. - К.: Просвіта, 1992. - 2,5 д.а. (у співавторстві: Пилипченко О.І., особисто автору належить 2,0 д.а.).

4. Словник економічних термінів // Ринок цінних паперів. - К.: УМКЦУЦ, 1992. - 1,2 д.а.

5. Роздержавлення та приватизація як важливі умови становлення ринкових відносин // Конспект лекції. - К.: КДТЕУ. - 1995. - 1,5 д.а. (у співавторстві: Логвиненко В.К., особисто автору належить 1,1 д.а.).

6. Формування ринків продовольства // Розділ монографії "Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення". - К.: ІАЕ УААН. - 1996. - 2 д.а. (у співавторстві: Лазня В.В., Бойко В.І., особисто автору належить 1,2 д.а.).

7. Україна на зовнішньому ринку продовольства // Розділ монографії "Ринок продовольства". - К.: ІАЕ УААН. - 1996. - 1,7 д.а. (у співавторстві: Лазня В.В., Бойко В.І., особисто автору належить 0,8 д.а.).

Наукові статті в журналах і збірниках:

8. Акціонерні відносини і реалізація власності // Питання політичної економії. - К.: Либідь, 1991. - № 213. - 0,5 д.а.

9. Організаційно-економічні форми реалізації власності // Економіка України. - 1993. - № 10. - 1,0 д.а. (у співавторстві: Логвиненко В.К., особисто автору належить 0,7 д.а.).

10. Концептуальні аспекти приватизації державних підприємств господарств України // Економіка, закон, ринок. - 1993. - № 4. - 0,5 д.а. (у співавторстві: Пилипченко О.І., особисто автору належить 0,4 д.а.).

11. Оренда та її місце в системі відносин власності // Питання політичної економії. - К.: Либідь, 1992. - № 219. - 0,5 д.а. (у співавторстві: Тараненко Ю.О., Гирявець П.В., особисто автору належить 0,4 д.а.).

12. Ринок цінних паперів. Фондова біржа // Ринок цінних паперів. - К.: УМКЦУЦ, 1992. - 0,6 д.а.

13. Акціонерні відносини в АПК і реалізація власності // Удосконалення організації та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. - К.: УСГА, 1991. - 0,6 д.а.

14. Реалізація власності в агропромисловому виробництві // Удосконалення організації та підвищення ефективності виробництва в АПК. - К.: УСГА, 1992. - 0,4 д.а.

15. Власність та приватизація // Економіка України. - 1995. - №1. - 1,0 д.а. (у співавторстві: Логвиненко В.К., особисто автору належить 0,8 д.а.).

16. Промислові виробництва на селі в сучасних умовах: соціально-економічна роль і проблеми //Економіка АПК. - 1995. - №3. - 0,6 д.а. (у співавторстві: Лазня В.В., Авідзба А.М., Богдан І.Ф., особисто автору належить 0,3 д.а.).

17. До питання теорії власності і приватизації //Економіка АПК. - 1995. - №5. - 0,7 д.а. (у співавторстві: Логвиненко В.К., особисто автору належить 0,4 д.а.).

18. Інвестиції: проблеми та перспективи //Економіка АПК. - 1995. - №7. - 0,6 д.а.

19. Про необхідність розвитку регіональних агропромислових формувань ринкового типу //Економіка України. - 1996. - №2. - 0,8 д.а. (у співавторстві: Лазня В.В., Бойко В.І., особисто автору належить 0,4 д.а.).

Тези доповідей та виступів на наукових конференціях:

20. Некоторые аспекты повышения уровня обобществления производства в АПК / Ускорение социально-экономического развития АПК. Тезисы докладов Всесоюзной научно-теоретической конференции. - М.: ВНИИЭСХ. - 1987. - 0,1 д.а.

21. Повышение уровня обобществления производства в территориальных агропромышленных формированиях //Территориальная организация и эффективность развития АПК. Тезисы докладов Всесоюзной научно-теоретической конференции. - М.: ВНИИЭСХ. - 1988. - 0,1 д.а.

22. Реализация кооперативной собственности: проблемы и противоречия // Повышение роли молодых ученых и специалистов в повышении экономического механизма хозяйствования. Тезисы докладов Республиканской научно-практической конференции. - Одесса: ОИНХ. - 1988. - 0,15 д.а.

23. Акционерные отношения и реализация социалистической собственности / Теория и практика перестройки хозяйственного механизма. Тезисы докладов Республиканской научно-теоретической конференции. - К.: КИНХ. - 1990. - 0,15 д.а.

24. Реализация кооперативной собственности в сельском хозяйстве //Развитие кооперации и совершенствование хозяйственного механизма в АПК. Тезисы докладов Всесоюзной научно-теоретической конференции молодых ученых и специалистов. - М.: ВНИИЭСХ. - 1987. - 0,1 д.а.

25. Акціонерні відносини як форма реалізації соціалістичної власності //Тези доповідей наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів КТЕІ за підсумками науково-дослідної роботи за 1989 р. - К.: КТЕІ. - 1989. - 0,1 д.а.

26. Економічна реалізація кооперативної власності //Тези доповідей наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів КТЕІ за підсумками науково-дослідної роботи за 1990 р. - К.: КТЕІ. - 1990. - 0,1 д.а.

27. Противоречия реализации кооперативной собственности в сельском хозяйстве и некоторые аспекты их устранения //Вклад молодых ученых в исследование новых типов производственно-экономических отношений в АПК. Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов. - Минск: МИНХ. - 1990. - 0,15 д.а.

28. Аренда как метод реализации собственности //Проблемы экономики труда и социального развития села. Тезисы докладов Всесоюзного координационного научно-практического совещания. - К.: - 1991. - 0,2 д.а.

29. Організаційно-економічні форми приватизації //Приватизація: досвід, проблеми, перспективи. Тези доповідей республікансько науково-теоретичного семінару. - Симферопіль. - 1992. - 0,2 д.а.

30. Про концепцію приватизації підприємств торгівлі //Актуальні проблеми розвитку

торгівлі, готельного господарства, туризму в умовах ринкових відносин. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. - К.: КТЕІ. - 1993. - 0,2 д.а. (у співавторстві: Логвиненко В.К., особисто автору належить 0,1 д.а.).

31. Мале підприємництво: проблеми становлення та визначення //Методичні проблеми підготовки фахівців для ринкової економіки за нових умов роботи ВНЗ України. Тези доповідей Республіканської науково-методичної конференції торговельних та комерційних виробництв. - К.: КТЕІ. - 1994. - 0,2 д.а. . (у співавторстві: Логвиненко В.К., Свіридов С.М., особисто автору належить 0,1 д.а.).

Депоновані праці:

32. Малий бізнес: проблеми та перспективи //Рукопис деп. 13.02.1992 в ІНДОН АН України № 37162, 0,6 д.а. (у співавторстві: Прутська О.О., особисто автору належить 0,4 д.а.).

Аннотация

ЛАЗНЯ ИГОРЬ ВИКТОРОВИЧ

Отношения собственности в условиях формирования рыночной экономики в Украине.

Диссертация является рукописью.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.01.01. - Политическая экономия. Киевский государственный экономический университет. Киев, 1997.

В диссертационной работе исследован комплекс проблем отношений собственности через призму методологически-теоретического осмысления этой категории, ретроспективного анализа форм и методов ее реализации в обществе. На этой основе рассмотрены аспекты реформирования отношений собственности в Украине на современном этапе. Разработана авторская концепция собственности как экономической категории; методически обосновано и предложено ряд конкретных мер, схем, методов, моделей, направленных на достижение результативного процесса реализации отношений собственности в государстве в условиях становления рыночной экономики; определена роль собственности в системе элементов и факторов, которые активизируют производственную деятельность, способствуют развитию национальной экономики, разрешению социальных вопросов.

Ключові слова: власність; відносини власності; привласнення; володіння; розпорядження; користування; процес, форми і методи реалізації власності; реформування; демонополізація; роздержавлення; приватизація.

LAZNYA I. V.

Property relations under conditions of the forming of the market economy in Ukraine.

Dissertation is a manuscript. Dissertation for the Degree of Doctor of Economic Science on Speciality 08.01.01. - Political Economy. Kyiv State Economic University, - Kyiv, 1997.

The complex of the problems of property relations was investigated in the thesis through the prism of the methodological theoretical understanding of this category, the retrospective analysis of the forms and methods of it's realization in the society. The aspects of the reformation of property relations in Ukraine at the present time were examined on this basis. The author's conception of property as economic category was worked out; there was methodological grounded and suggested the number of concrete steps, schemes, methods, models, directed at the achievement of the effective process of property relations' realization in the state under conditions of the market economy's formation; there was also defined a role of property in the elements and facts' system, which stir up the production activity, promote the development of the national economy, the solution of the social questions.

The key words: Property; Property relations; Appropriation; Ownership; Order; Use; the Process & Methods of Property's realization; Reformation; Demonopolization; Disstatement; Privatization.

Підп. до друку 27.02.1997 р. Формат 60 X 84 $1/16$.
Папір друк. №1. Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 2,0
Умовн. фарбо-відб. 2,0. Обл. - вид. арк. 2,0.
Тираж 100 пр. Зам. № 62

Вид-во "Логос". 252030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 19-а.

435104

AB 37.244